

Felkészülés a családi életre

Egy új tantárgy oktatása

A Nemzeti Alaptanterv a Magyar Köztársaságban a közoktatás tartalmi szabályozásának alapidokumentuma. A NAT szerint a korszerű műveltség fontosabb követelményei a hon- és népismeret (nemzeti kultúra), az egyetemes emberi kultúra, a környezeti nevelés, a kommunikációs kultúra, a testi és lelki egészség, a tanulás és a pályaaorientáció. A testi és lelki egészség tehát a korszerű műveltségnek más területekkel egyenrangú, szerves részét képezi. Mindezt alátámasztja a következő idézet is a NAT-ból: „Az iskolára nagy feladat és felelősség hárul a felnövekvő nemzedék egészséges életmódra nevelésében... Megkerülhetetlen a feladata az iskolának, hogy foglalkozzon a szexuális kultúra és magatartás kérdéseivel. Fordítson figyelmet a családi életre, a felelős, örömteli párkapcsolatokra történő felkészítésre.”

A NAT szemlélete és az idézettel is alátámasztott gyakorlati javaslata azért fontos, mivel az emberi élet sikeressége döntően az egészség, a harmonikus családi élet és a sikeres pályaválasztás függvénye. Az iskolák jelenleg általában csak az utóbbira készítik fel a fiatalokat. Feltétlenül szükséges ezért több segítséget nyújtani a tizenéveseknek az egészségvédelem-egészségfejlesztés elveinek és gyakorlatának az elsajátításában, valamint a családi életre történő felkészülésben is, és erre a NAT most lehetőséget kínál.

Két stratégia képzelhető el a testi és lelki egészség tudatosításában. Az egyik az egészségvédelem integratív beépítése a különböző tantárgyakba. A másik az Egészségtan, illetve Felkészülés a családi életre témák tantárgyszerű oktatása. Természetesen a stratégia megvalósítása függ az életkortól is, mivel a gyermekek fejlődésében érdemes három szakaszt elkülöníteni. Az óvodás korban és az iskola első négy osztályában is feltétlenül szükséges az egészségre nevelés, hiszen a gyermekek szemlélete életüknek ebben az időszakában befolyásolható a legjobban és ekkor alakítható ki legkönnyebben az egészséges életmód gyakorlata is (a táplálkozástól kezdve a fogmosáson át a személyi higiénia alapvető ismeretéig). A 3–10 évesek esetében e célokat főleg az általános szemléletformálás keretében lehet elérni, éppen ezért a pedagógusok képzésébe az egészségvéde-

lem-egészségfejlesztés korszerű ismereteinek az elsajátítását is jobban be kell építeni. Ugyanakkor el kell ismerni, hogy elsősorban az óvodákban, de az iskolák első négy osztályában is ilyen szempontból színvonalas nevelés folyik. A második szakasz a 10–14 éveseket foglalja magába, akik számára az egészségtan („EGÉSZség élet”) keretében az egészségnevelés-egészségmegőrzés-egészségfejlesztés elveit és gyakorlati ismereteit a személyiségfejlesztéssel párosítva szükséges tudatosítani. Hiszen a gyerekek is tudják, hogy a cigarettázás veszélyes; a mértéktelen italozás, magyarul a berügás súlyosan ártalmas az egészségre, különösen az agyra; a drogok rabságába került fiatalok nehezen és nem is mindig képesek visszatálni a társadalomba, mégis sokan áldozatai lesznek ezeknek az embertelen szenvedélyeknek. A 7. és 8. osztályban a nemi egészség, a fogamzásgátlás és a szexualitás alapvető ismereteit is be kell építeni e tantárgy tematikájába. A gyerekek fejlődésében a harmadik szakasz a 15–18 éves korosztályt foglalja magában, őket már a családi életre kell felkészíteni, így itt most erről a koncepcióról és munkáról lesz szó.

Mielőtt azonban erre rátérnénk, még egyszer utalni kell az előbb említett elvi kérdésre. A tizenévesek körében is két stratégia követhető. Az egyik, nevezhetjük hosszú távú célnak is: minden pedagógus felkészítése e feladatra, és az egészségtan,

valamint a családi életre történő felkészítés integratív beépítése a különböző tantárgyakba. A Mentálhigiénés Programiroda e cél érdekében kezdeményezte az egészségfejlesztő posztgraduális képzést hat városban, valamint a graduális képzést a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola nappali tagozatán. A másik a rövid távú cél: amikor tantárgy formájában történik a legfontosabb ismeretek megtanítása és a tizenévesek személyiségének fejlesztése az egészségvédelem és a felelősségteli családalapítás érdekében. A Felkészülés a családi életre tantárgy most tervezett fakultatív bevezetésének ez utóbbi a célja. A fakultatív megjelölés nem jelent „másodlagossá” degradálást. A NAT szelleméből következően minden tantárgy fakultatív, az iskolák felelős döntésétől függ felvételük a tantervbe.

A Felkészülés a családi életre tantárgyat a 10 osztályos iskolákban a 9. osztályban, valamint a középfokú intézmények, tehát gimnáziumok, szakközépiskolák, szakiskolák és szakmunkásképző intézetek 1., illetve ennek megfelelő osztályának a tantervébe javasoljuk beépíteni heti egy, tehát évi harminchárom órában. Jelenleg ezekben az osztályokban nincs biológia, ugyanakkor alapozni lehet az általános iskolák 7. és 8. osztályos biológiai ismereteire. Végül a NAT tanterve is éppen akkor kínál legtöbb lehetőséget az Ember és természet, ezen belül az egészségtan számára. Az ajánlott 15–20%-os arány a legnagyobbat jelenti a 9–11. évfolyamon az Ember és természet műveltségi terület számára. A matematika 10–14%-os, az anyanyelv és irodalom 11–13%-os stb. ajánlott részesedéssel szerepel. Bizonyára vitatható a megválasztott életkor-csoport.

Két stratégia képzelhető el a testi és lelki egészség tudatosításában. Az egyik az egészségvédelem integratív beépítése a különböző tantárgyakba. A másik az Egészségtan, illetve Felkészülés a családi életre témák tantárgyszerű oktatása. Természetesen a stratégia megvalósítása függ az életkortól is, mivel a gyermekek fejlődésében érdemes három szakaszt elkülöníteni.

Sokan gondolják úgy, hogy a korábbi biológiai érés (az ún. akceleráció) és a társadalmi közszellem változása miatt nem egy fiatal a 15–16 éves kor előtt már konkrét szexuális tapasztalattal rendelkezik, tehát korábban kellene őket ezekre a kihívásokra felkészíteni. A hazai felmérések szerint jelenleg hazánkban a szeretkezés kezdetének az átlaga 18 éves kor körül van, tehát a többség még időben kapja meg a szükséges ismereteket. Fontosabb érv, hogy sokan csak a nyolc iskolát végzik el, így ebből a felkészítésből kimaradnak. E valós tény orvoslása érdekében az 5–8. osztályosok számára bevezetendő egészségtan (vagy egészséges élet) tantárgy a 7. és 8. osztályos korúak számára e témából is ismereteket biztosít. Jelenleg a 15–16 évesek látszottak a legmegfelelőbbnek a Felkészülés a családi életre tantárgy elsa-
játítására, de a jövőben változhat a megcélzott életkor.

A Felkészülés a családi életre tantárgy része a Népjóléti Minisztérium által kezdeményezett Nemzeti Gyermekek- és Ifjúság-egészségügyi Programnak, kivitelezése a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (MKM) és a Miniszterelnöki Hivatal Gyermekek- és Ifjúsági Koordinációs Tanácsa közreműködésével történik. A tantárgy bevezetésének közvetlen előkészítését a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet (NEVI) kapta feladatul az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (ÁNTSZ-szel) történő együttműködés keretében.

A Felkészülés a családi életre tantárgy alapfogalata abban fogalmazható meg, hogy az emberek boldoggá leginkább a szerelem, kiegyensúlyozott jó családi életük, megelégedetté (és biológiailag halhatatlanná) gyermekeik tehetik. Az élet kez-

detének a gondolai Magyarországon az egészségügy súlyos problémáit is jelenti, hiszen a tizenévesek között igen sok a terhességmegszakítás, a szexuálisan terjedő fertőzések ma már a legtömegesebb járványos körök közé tartoznak, a születések alacsony száma egyik oka a népességfogyásnak, a magas „koraszületési” gyakoriság a legfontosabb oka az értelmi és látási fogyatékoságnak, valamint a csecsemőhalandóságnak, ugyanakkor a rendellenességek és fogyatékoságok az egész későbbi életet megnehezíthetik. Pedig ma már megelőzhető lenne a művi vetélések 90%-a, a fejlődési rendellenességek 70%-a és a koraszülések 50%-a, csak szélesebb körben és tudatosan kellene élni a tudomány adta újabb lehetőségekkel.

Mindezek miatt kerül sor a Felkészülés a családi életre tantárgy fakultatív oktatásának előkészítésére, amely a következő öt témakört foglalja magában harminchárom órában:

I. Serdülés

A serdülés téma csatlakozik a biológia tantárgyhoz, de döntően a nemi érésről és nemi egészséggel foglalkozik:

1. Történeti visszatekintés (ivaros szaporodás, a család kialakulása, a nők társadalmi egyenrangúsága);
2. Az ember kétneműsége;
3. A nemi érés;
4. A nemi egészség;
5. A személyiségfejlődés;
6. A tizenéves kor veszélyei.

II. A párkapcsolat

A párkapcsolatok alakítása a felelősségteli és a mély érzelmekre alapozott családalapítás előkészítését szolgálja. Itt meg kell találni a kényes egyensúlyt a nemiség adta örömök vállalása és a minél később kezdett szexuális élet ajánlása között:

7. A nemi fantázia korszaka;
8. A találkák, udvarlás;
9. A szerelem hét ismérve;
10. Az együttjárás, jegyesség;
11. A szeretkezés;
12. A családalapítás;
13. Ismétlés.

III. A fogamzásgátlás

A fogamzásgátlás módszereinek és alkalmazásuk feltételeinek a megismertetése, szembeállítva ezek előnyeit az abortusz orvosi és társadalmi veszélyeivel:

14. A természetes termékenység és a fogamzásszabályozás;
15. Az abortusz veszélyei;
16. A fogamzásgátlás három szabálya;
17. A fogamzásgátló tabletták;
18. Egyéb módszerek;
19. A sürgősségi védelem.

IV. A szexuálisan terjedő betegségek (SZTB-k)

Az SZTB-k jelenleg már a fertőző betegségek legtömegesebb csoportját képezik. Az optimális hűség-biztonságos szex fontosságának hangsúlyozása mellett, a tünetek korai felismerése és szakszerű kezelése is lényeges. Természetesen az AIDS-nek különleges figyelmet kell szentelni:

20. Az SZTB-k általános jellemzése;
21. A hagyományos SZTB-k;
22. Az „új” SZTB-k;
23. Az AIDS;
24. A biztonságos szex és a kettős védelem;
25. Ismétlés.

V. A családtervezés

A családtervezés a tudomány adta legújabb lehetőségeket foglalja magában, mivel ezáltal sokat tehetünk az egészséges születés biztosításáért:

26. A családtervezés fogalma;
27. A sikertelen családtervezők;
28. A családtervezés általános szabályai;
29. A családtervezési alkalmassági vizsgálat;
30. A háromhónapos felkészülés a fogamzásra;
31. A koraterhesség fokozott védelme és a terhesgondozás;
32. A szülés-születés, szoptatás, csecsemőgondozás;
33. Ismétlés.

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy e tantárgy nemcsak a szexuális ismereteket tolmácsolja a fiatalok felé, hanem sokkal

szélesebb és értékközpontúbb megközelítésre törekszik. A családi élet legfontosabb célja a gyermekvállalás, mégpedig a minél egészségesebb utódok világra jötte. Éppen ezért is kapnak tág teret a szóban forgó tantárgyon belül a családtervezés korszerű ismeretei. Közvetve a családtervezés része a korszerű fogamzásgátlás és a szexuálisan terjedő betegségek elleni küzdelem, illetve elsősorban azok megelőzése is. Ugyanakkor vállaljuk az emberré válás egyik legnagyobb vívmányának: a szerelemnek piedesztálásra állítását, már csak azért is, hogy ennek úgymond aprópénzre váltását elkerüljék a fiatalok. Minden orvosi tapasztalat szerint a korán elkezdett szexuális élet komoly veszélyeket rejt magában, ezért ezek kerülése rendkívül fontos célkitűzés.

Az országos tisztifőorvos tájékoztatta az ÁNTSZ megyei vezetőit e programról és felkérte őket az egészségnevelők trénerként történő kiképzésének támogatására. Eddig sok helyen az ifjúsági védőnők végezték a családi életre történő felkészítést az iskolákban, éppen ezért a Magyar Védőnők Egyesülete (MAVE) vezetőivel egyeztetve előkészítettük a pedagógus képzettséggel is rendelkező ifjúsági védőnők trénerként történő kiképzését is. A trénerképzése Budapesten 1997 áprilisában megtörtént.

Magyarországon jelenleg 431 gimnázium, 461 szakközépiskola és 341 szakmunkásképző intézet működik. A kilencvenes években hazánkban kb. 150 egészségnevelő és 200 ifjúsági védőnő dolgozik, tehát a Felkészülés a családi életre tantárgy fakultatív oktatása teljes egészében nem hárítható rájuk. A jövőben a Felkészülés a családi életre tantárgy folyamatos oktatása és az elsajátított ismeretek ellenőrzése elsősorban a pedagógusok feladata lesz. A közép fokú iskolák igazgatóit ezért 1997. április 17–18-án levélben tájékoztattuk a programról, kérve a pedagógusok önkéntes jelentkezését a Felkészülés a családi életre tantárgy fakultatív iskolai oktatásában való részvételre. Felhívtuk a figyelmet arra az elengedhetetlen feltételre, hogy a pedagógusok fontosnak tartásuk e tematikát

és személyes magatartásuk tükrözze az egészséges életmód iránti elkötelezettségüket. Az önként jelentkező pedagógusok kiképzését a megyei pedagógiai intézet szakembereivel együttműködve a trénerképzést a megyeszékhelyeken öt napon át, napi hét órában. Minden pedagógus megkapja a tematikához kapcsolódó kísérleti tankönyvet és a tanárok számára készült útmutatót. Az iskolák megkapják az erre a tematikára alapozott 12x20 perces videofilm-sorozatot, mégpedig a Miniszterelnöki Hivatal Gyermek- és Ifjúsági Koordinációs Tanácsa anyagi támogatásának köszönhetően ingyenesen. A tanfolyam során a résztvevő pedagógusoknak záróvizsgát kell tenniük, amiről igazolást kapnak és amelyet később elismernek a posztgraduális képzést bizonyító kreditpontok, illetve az esetleges szaktanári képzettség megszerzésekor. A tanfolyam költségeit a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet fedezi. A nem megyeszékhelyen lakó pedagógusok útiköltsége (és ha feltétlenül szükséges, szállásköltsége) a Művelődési és Köznevelési Minisztérium által kiírt 1997. évi közoktatási célú támogatási előirányzatokon belül a pedagógus-továbbképzés és -átképzés támogatására szolgáló előirányzatból fedezhető. A nyári szünetben Balatonalmádiban sor kerül önköltséges bentlakásos képzésre is.

A középiskolák igazgatói, illetve a középiskolák illetékes szakmai vezetői (pl. a Természettudományi Munkaközösség vezetői) 1997. május 23-án kaptak háromórás tájékoztatót e programról.

Az 1997 szeptemberében kezdődő tanévben az önként jelentkező és kiképzett pedagógusok megkezdik a Felkészülés a családi életre tantárgy fakultatív és próba jellegű oktatását az osztályfőnöki órák vagy külön tantárgy keretében.

A tantárgyat oktató pedagógusok számára a két félévben egy-egy alkalommal a területileg illetékes pedagógiai intézetekkel együttműködve tanácskozást szervezünk a tapasztalatok megbeszélése és továbbképzés céljából, amely egyben alkalmas a kísérleti tankönyvek javítására és véglegesítésére is.

Lépéseket teszünk a pedagógusok posztgraduális képzésének elismerését jelentő kreditpontok meghatározása és biztosítása, az ilyen jellegű szaktanári képzettség elismertetése és az e feladatokat ellátó felsőfokú pedagógiai intézet kijelölése érdekében.

Az iskolaszékek – vagyis a szülők – tájékoztatására 1997 októberében kerül sor.

A program folyamatos médiatámogatásának biztosítása a Magyar Televízió, a Magyar Rádió, valamint az országos és helyi újságok révén valósul meg.

A Felkészülés a családi életre tantárgy fakultatív oktatásának megkezdése a NAT keretében az 1998–1999-es tanév teendői közé tartozik.

A tantárgyat oktató pedagógusok részére félévenként egy-egy alkalommal tanácskozással kerül sor a továbbképzés és a felmerülő problémák megbeszélése céljából.

Az újabb önként jelentkező pedagógusok folyamatos felkészítésben részesülnek a tantárgy oktatása érdekében, különös tekintettel az állástalan pedagógusok bevonására.

A Felkészülés a családi életre jellegű tematikák megismerésekor gyakran felmerül a kérdés: érettek-e erre a 15–16 évesek? Továbbá, nem kell-e azzal a veszéllyel számolni, hogy a program még azoknak is „kedvet” csinál a szexhez, akik különben még várnának? Az Egyesület Királyságban az iskolák egy részében van ilyen képzés, másik részében nincs. Összehasonlításuk azt mutatta, hogy ahol volt, ott a szeretkezés kezdete a fiúknál mintegy 2 évvel, a lányoknál kb. 1 évvel későbbre esett, a korszerű fogamzásgátlás használata 70%-kal növekedett; az SZTB-k, illetve az AIDS-fertőzöttek aránya az egészségesekhez képest sokkal alacsonyabbnak bizonyult. Végül pedig, ezen tanulmányok befejezésekor a fiatalok 90%-a nagyon hasznosnak és fontosnak ítélte ezt a tantárgyat. Remélhetőleg hazánkban is hasonlóan kedvező eredményeket hoz majd a Felkészülés a családi életre tantárgy bevezetése.

Czeizel Endre
Dezséry Judit
Péterfia Éva

Egy zenehallgatásközpontú tantervről

Amint az jól ismert a pedagógus szakma művelői körében, a NAT csak keretet kínál a tartalommal való kitöltésre és szabadságot ad az értelmezésre.

Így történhet meg, hogy egy és ugyanazon műveltségterületen, sőt, ugyanazon szaktárgyon belül különböző tantervek születhetnek, épp a szabad értelmezhetőség következtében. Mint ahogy másképp formál meg egy szerepet Maria Callas és Marton Éva, vagy másképp szólal meg Bartók Concertója Ferencsik János, illetve Pierre Boulez vezényletével. Ezzel magyarázható, hogy a most bemutatásra kerülő tantervnek is megvannak a maga egyedi sajátosságai. Az alábbiakban ezeket kívánjuk bemutatni.

Ha két szóval kívánnánk jellemezni tantervünket, zenehallgatás- és gyermekközpontúnak mondhatnánk. Ebből több minden következik, mind pedagógiai, mind zenei szempontból. A gyermekközpontúság feltételezi a gyermek életkori sajátosságainak, pszichológiai természetének tiszteletben tartását. Ennek keretében a gyermek aktivitá-

sát, befolyásolhatóságát természetesnek tekintjük.

Ami a zenei vetületet illeti, összefüggésben a fentiekkel, ez a tanterv nagyobb teret szentel a zenei befogadásnak, hasonlóan az éneklésnek. Ezzel párhuzamosan kisebb a szerepe a zenei olvasás és írás elsajátításának. Ami viszont további többletet jelent, az az ajánlott hangszerjáték,